

Nove knjige

VILHELM HENIS: »POLITIKA I PRAKTIČNA FILOZOFIJA«, »nolit«, beograd, 1983. Piše: alpar lošonc

Svaka refleksija u odnosu na sklop fenomena koji zovemo politika, mora da uzima u obzir deficite koji permanentno dovode u pitanje njene egzistencijalne uslove. Današnja »despotička« samorazumljivost u pogledu pojmove određene politike može legitimisati samo u ideološkom kontekstu. Uvučena u vrtlog samorazumljivosti, »politika« i suviše često postaje najznačajniji element manipulativnih projekata.

Politika je već odavno došla na rđav glas — ona je postala instrument totalizacije ljudskih delatnosti. No, ona kao instrument služi i za homogenizaciju objektivizacija čoveka; posredstvom statističkih zakonitosti, upravlja se i planira nastankom i kretanjem individualnosti. Politokratsko realizovanje društvenog totaliteta svedoči o tome da je danas sve postalo političko. Verbalne negacije fenomena političkog samo zamagljuju situaciju: hijerarhija ljudskih odnosa je duboko utkana u društvene odnose. U ovoj strukturi, politika, kao specifična instanca moći u pogledu uspostavljanja jedinstva institucionalnih normi, uživa posebne privilegije i podređuje sebi ostale ljudske delatnosti. Na taj način nastaju one dobro poznate ideologeme: politika contra kultura, itd.

Od šezdesetih godina naovamo datiramo orijentaciju na obnovu praktične filozofije i, u vezi s tim, obnovu praktičnog stava u sferi politike. Knjiga Vilhelma Henisa mora se posmatrati u ovoj konstelaciji. Ovde se mora spomenuti Jaspersova učenica Hannah Arendt i njena interpretacija »vite active«, Habermasova analiza moderne socijalne filozofije, Gadamerova ontologizacija praktične filozofije i tematiziranje sloma tradicije, itd. (Manfred Ridel je 1972. i 1974. izdao poznati zbornik »Rehabilitacija praktične filozofije«.) Henis sasvim skromno cilja samo na to da podseti na pojam političkog u klasičnoj filozofskoj tradiciji, da nasuprot modernim intencijama istakne značaj praktičnog ustrojstva za politiku. Time je određen i njegov metod: permanentno suprotstavljenje klasične i novovekovne političke nauke.

Po Henisu, prvi mislilac koji reprezentuje srž novovekovnih tendencija je Makijaveli. Njegovo uopštavanje empirijskih tokova, inače sasvim u skladu pozitivizma, odbacuje mogućnost kretanja mišljenja u sferi istine. Smisao važnja normativnih struktura ljudskog delanja gubi kognitivni status jer pretenzuje na moć — odnosno, kako Maks Weber kaže: težnja za učešćem u vlasti ili za uticajem na deobu vlasti — imaju jedino legitimnu vrednost. Imperativi logike moći negiraju mogućnost povezivanja politike i etike — teorija moći i vlasti asimilira vrednosno sudove. Henis ovu orijentaciju novovekovne političke nauke povezuje sa Hegelovom filozofijom prava (za mene, na dosta čudan način). Evo: »Hegelov zahtev da filozofija mora biti shvatanje sadašnjega i stvaranoga, a ne postavljanje nečega inostranog, da se osobito nauka o državi ima da stavi u bliži odnos sa stvarnošću, ona je — sa ili bez odnosa prema Hegelu — ostavila odevč bezuslovno. Politika nauka, koja kategorijama strukture i funkcije hoće da se odnosi prema stvarnosti, u međuvremenu se toliko približila stvarnosti da se izlaze opasnosti da izgubi svaku distancu prema njoj«. Izgubiti distancu prema stvarnosti? Refleksija podaruje sebi smisao ukoliko se ne utapa u stvarnost, ukoliko transendira u odnosu na nju — zahvaljujući upitnosti, ona stiče filozofski rang. Kod Henisa »fenomeni političkog postaju politički fenomeni samo zahvaljujući

upitnosti«. Političke teorije dobijaju opravdanost ukoliko se odnose na određeni način vođenja života, na poredak vrednosti, na esprit jedne zajednice. Novovekovna politička nauka, nošena metafizikom subjektivnosti, može da reflektuje samo tehnologiju borbe za vlast, distribuciju moći, odnosno tehničke postupke institucionalnih subjekata u odnosu na konstelaciju moći. Moralni zahtev se gubi u racionalnom odnosu između ciljeva i sredstava, a esprit zajednice se poređuje ideološkoj praksi stvaranja političke volje nužne za legitimaciju određenog političkog poretka. Makijavelije — tako tvrdi Henis — još svestan relativnosti njegovog teoretiziranja, koje se vezuje za specifičan kontekst italijanskih gradova i ne može se ni u kojem smislu uopštiti na velika carstva njegova vremena. Relativnost je postala primarno metodičko načelo novovekovne političke nauke — problem je u tome što je ona sve više zaboravljena na ovaj obrat i na taj način uskratila sebi mogućnost da reflektuje o vremenu u kojem se nalazi.

Na koji način mogu partikularni zahtevi, interesi, da postanu uspešni u političkoj praksi, i kako se može održati ta uspešnost u smislu njene operacionalizacije u političkim institucijama, kako, na koji način se mogu stvarati grupni motivi poslušnosti? — ova pitanja su postala osnovna za političku filozofiju.

Tako izgleda »pozitivističko razaranje političke nauke«. Zadatak je pred nama: Henis pleđira za rekonstrukciju pojma političkog iz klasične filozofske tradicije. Preko rekonstrukcije pojmovnog određenja moguće je rehabilitovati njen predmet i učiniti razumljivim njeno »pojavno bogatstvo«. Ova rehabilitacija bi značila zadobijanje praktičnog stava koji su tehnički/pragmatični imperativi potpuno istisnuli, kao i sticanje hermeneutске snage refleksije. Politička nauka može ponovo postati praktična disciplina, ukoliko preferira onaj momenat uma koji pribavlja sebi važenje u normativnoj i vrednosnoj sferi. Tim putem je moguće potvrditi umni interes onog koji dela u okviru antičkog senzusa communis. Umesto tehničkih pitanja funkcionalizacije institucionalnog poretka, umesto pragmatičnog »tehne« u odnosu na društvenu organizaciju, politička nauka se mora shvatiti u svetlu učenja o dobrom i pravdom životu. Novovekovna nauka negira filozofske impulse u odnosu na etiku, tako da »ispada iz obaveznog problemskog kruga naučnog rada«. Teorijsko saznanje koje polazi od samodostosti mislećeg Ja, negira nužnost posredovanja saznanja sa samim saznanjem. Subjekt saznanja je oslobođen vezanosti za realno postojeću zajednicu. Metafizika subjektivnosti nalazi svoju slobodu u apodiktičnoj izvesnosti. U ovom okviru nema pravog mesta za ne-determinisana ljudska ponašanja, za ne-nužne zaključke o politici Kartezijanska ontologija poznaje samo rekurs na Ja, koji predstavlja evidenciju mišljenja. Samim tim što Ja konstituiše sebe i kao subjekt i kao objekt, samorefleksija postaje okvir bečevnosti. Ontološka afirmacija samodatog Ja je povezana s tim da partikularnost predstavlja sebe kao univerzalnost. Osaženje ontološke istine u principu individualizacije označava nestanak antičkog i srednjovekovnog konsenzusa. Zajedno s njim nestaje i njegov organski element — inače element posebnog ranga u klasičnoj filozofiji: zadati telos ljudskog života. Prirodna ustrojstvo subjekta se pokazuje u sferi slobode — ona zamenjuje vrlinu znanjem koje se može beskrajno povećati. U modernoj političkoj nauci se primećuje i negiranje praktičnih pojmova u odnosu na državu. Naime, uopšte nije slučajno što je država postala »upravna država«, a »njen zadatak briga za opstanak«. Država kao sistem institucija ima zadatak da održava određena činjenična stanja koja su egzistencijalnog značaja za sam poredak. Nasuprot tome, za Aristotela polis nije entitet, njegovu suštinu određuje delatni karakter umne zajednice. Ideja polisa označava potencijalnu praksu slobodnog korišćenja uma: praksa kojom se upravlja pod dominacijom čistog praktičnog uma, realizuje »komunikativnu bit« polisa. U Platonovoj i Aristotelovoj praktičnoj filozofiji se pretpostavlja da je za sticanje moralnog, praktičnog znanja potreba etos — boravak u umnoj zajednici. Znanje koje se odnosi na ljudsku praksu (videti Gadamera) uvek je uslovnog karaktera; ali tim znanjem se uvek reflektira na sadržinu dobra i na najbolju državnu formu. Mada se praktična filozofija odvaja od prakse, permanentno je zavisna od nje.

Potiskivanje prakse i praktičnih impulsa određeno je promenjenim odnosom prema topici.

Henis čak pretpostavlja da je negativno odnošenje prema topici bilo subdonošno za novovekovnu politiku. Topičko retorički postupak je kod Aristotela imanentni deo praktične ontologije. Ovde je dijalektika kao metoda »umetnost govora«, i to u kontekstu pedagoških ciljeva. U osnovi topičkog postupka su verovatne stvari, vladajuća shvatanja, menja legitimisana u tradiciji ili od strane autoriteta u umnoj zajednici. Dijalektičkom tehnikom »učenog razgovora« se ne pospešuju nova znanja — topičkim argumentima se cilja vođenje života i konsenzus članova zajednice. Putem refleksivnog primenjivanja stari, obrasci praktičnog delanja aplikuju se na konkretnu situaciju. U školi dijalektike i učitelji i učenici su nošeni zajedničkim stvarima, njihov je cilj da ovladavaju svim gledištima koja već postoje. Razgovor pod vodstvom praktične svesti osnažuje refleksivnu moć obojice. Kada Dekart odbacuje dijalektiku »čak i kao dopunu svog metoda«, onda pokazuje ostvarenje scijentističkog univerzuma. Kontingencija postupaka i egzistencije, kao i dostojanstvo vite active, postaju bespredmetni sa aspekta metodske sigurnosti: topička dijalektika je morala pasti u zaborav. Ontološko iskustvo novog veka razara komunikacijski sklop umne zajednice. Po Henisu, moderna nauka u topičkom postupku vidi ugrožavanje ideala objektivnosti i zato subjekt istraživanja mora odbaciti vrednosne zahteve i teleološko usmerenje. Vladavina reprezentuje vrednost ukoliko se uspešno održava kao vlast, ukoliko reprezentuje »vrednosti moći«.

Henis dovodi do ekstreme mišljenje o refleksivnim prednostima antičke političke nauke. Za njega, »poglavlje o tiraniji osmoj knjizi Platonove **DRŽAVE** ili Ksenofontov **HIJERON** omogućuju da se suština nacional-socijalističkog režima više spozna nego većina socioloških ili socijalno-psiholoških pokušaja objašnjenja«. Na drugom mestu, pak, u potpunosti prihvata stav Strausa, jednog od korifeja političke misli: »Makijaveli ne osvetljava nijednu političku pojavu ma kakvog osnovnog značaja za koju već u celosti nisu znali klasičari«. Tokvilu se priznaje da u majstorskom opisu američkih političkih prilika, u čemu pokazuje napetost između slobode i jednakosti, daje »mnogo više od običnog opisa stanja«. Inače, Henisova gledišta su daleko preciznija ako je reč o pravnoj, naročito državno-pravnoj literaturi.

Henis je ostvario cilj, njegova knjiga je važan doprinos rehabilitaciji praktične filozofije, uprkos nekim problematičnim stavovima u odnosu na novovekovno filozofiranje. Ovde nema reči o Makijavelijevom introniziranju metafizike, niti o Hegelovoj kritici tradicionalne filozofije i novovekovnog prirodnog prava, niti o epohalnoj uslovljenosti metafizike. Henis uviđa da će »sećanje na jedan tradicionalni pojam politike ostati bespomoćno«. U najmanju ruku se, ipak, pojavljuje sumnja da je za njega u punom smislu legitiman samo filozofski pristup. Imperijalizam filozofije? Ono što postaje problematično, to je posredovanje između filozofije i teorije koja iz imanentnih sklopova društva razvija svoj pristup. Habermas je precizno odredio ovaj problem: da li se može ispuniti obećanje moderne socijalne filozofije, teorijska interpretacija društvenih odnosa, a da se ne otkrene praktičnog stava klasične političke filozofije? Naravno, ovo predstavlja zadatak ukoliko se praktični filozof ne želi odreći diskurzivnog opisivanja političkih fenomena.

NECA JOVANOV: »DIJAGNOZA SAMOUPRAVLJANJA 1974 — 1981«,

Zagreb, SNL, 1983.

Piše: Radivoj Stepanov

U samom naslovu knjige: **Dijagnoza samoupravljanja 1974 — 1981**, koji je već na prvi pogled pretenciozan i gord, sadržana je neprikrivena ambicija autora Nece Jovanova da značajki, smelo i »bez dlake na jeziku« takne u sva osetljiva mesta savremenog jugoslovenskog društva. Uz to, podozreva se i težnja pisca zrelih godina da u zenitu stvaralačkog rada proveri koliko je njegovo delo u stanju da izdrži probu vremena i hirovitu kritičku čud čitalačke publike, koja sme i

ne mora da se slaže, ali nikako ne može ostati ravnodušna prema zapazanjima i tvrdnjama koje on iznosi.

Ako, recimo, nema dileme da li Neca Jovanov svoju knjigu plasira u zahvalnom političkom trenutku (dobronamernih napora stabilizacije društva), ostaje dilema da li to čini radom koji predstavlja krunu njegove dugogodišnje javne (političke i profesorske) i naučne karijere. Razjašnjenje ne pomaže ni lična i pomalo sentimentalistička ispovest Nece Jovanova: „... Ovim zbornikom radova pokušao sam da povučem crtu i saberem ono što sam do sada uradio, da bih video, zapravo, ko sam, da bih sa manje trauma uradio ono što fudbaleri kažu 'treba na vreme obesiti kopačke o klin'“.

Iz razbarušene kompozicije sadržaja koji ima umesto predgovora Intervju za »Intervju« i pet delova: **Država i samoupravljanje, Radnička klasa i radnički štarjkovi, Ekonomski efikasnost i samoupravljanje, O nauci i Moguća rešenja**, kao i iz kompletnog štiva, postaje jasno da nije bilo o jednom celovitom tekstu kao rezultatu dugotrajne i strpljive naučne investicije, već o krunskoj kompilaciji sopstvenih tekstova koji su, bez izuzetka, nastali kao autorizovane rasprave za okruglim stolom, na naučnim i drugim skupovima ili kao polemike sa nekim vladajućim tezama koje je Nece Jovanov »smatrao defektnim ili čak pogrešnim«.

Ambiciozni pokušaji bez izuzetka hodaju tankom niti rizika između dve krajnosti: zasluzenog uspeha i teškog promašaja, sjajnih rezultata i praznih scenarija.

Gde se zaustavio ovaj rad i koje su njegove osnovne poruke?

Pre svega, to je isticanje ubedljivog raskoraka između normativne i političke koncepcije i prakse socijalističkog samoupravljanja. U tom raskoraku, kao još veće zlo, autor vidi odmačeno uverenje da je normativna i politička koncepcija »sama po sebi valjana, a praksa loša«, iza čega se krije mnogo grublja sadržina, prema kojoj »ako dođe do nesloge između vlade i naroda – treba menjati narod! U knjizi se nadalje ukazuje na odsustvo dijaloga koji bi bio vođen na »ljudski i intelektualno pošten način«. Takav dijalog, tvrdi se, izostaje u skoro svim segmentima društva, a retki pokušaji vođenja dijaloga van Partije kvalifikuju se, manje ili više, »kao antipartijska delatnost sa neugodnim posledicama za ljude koji su pokušali da ostvare taj dijalog«. Pažnja se skreće i na preinstitucionalizovanost i pravnu prenorniranost jugoslovenskog društva, koja ne proizlazi iz stvarne ili unutrašnje potrebe subjekata samoupravljanja za intenzivnom samoregulacijom. To je izazvalo pad demokratije, a samoupravljanje u doslovnom smislu dovelo na »rub propasti«.

Asentizam i pasivna rezistencija radnika prema partijskom i samoupravnom životu nisu rezultat nezainteresovanosti za sudbinu sopstvenog statusa. »U pitanju je osećanje njihovih nemogućnosti da ovladaju nečim (dohotkom i društvenom reprodukcijom), što je u rukama etastičke strukture koja ima prevagu i nad radničkom klasom i nad samoupravljanjem. Treba se setiti izjave pokojnog Moše Pijade: 'mi stalno agitujemo za vlast radničke klase, ali nikako da mi, koji tu vlast imamo, puštamo iz svojih ruku'. Evidentna je otuda i nepromenjenost stanja u pomeranju odnosa političke moći u korist stvaralački sposobnih ljudi i pored procentualno većeg učešća radnika u izbornom mehanizmu. »Pre nego što i počne takozvana izborna kampanja«, kod nas se »znaju rezultati izbora ljudi na rukovodeće funkcije, ne samo u Partiji nego svuda«. Ustaljena je već pojava – kaže N. J. – da neformalne grupe, poslovodni organi i izvršna veća sa organima uprave »vode politiku svršenog čina«. Ovakve pojave su moguće usled otvaranja samo prema formalnoj strani funkcionisanja samoupravnog i delegatskog sistema, što dovodi »do stvarnog... povlačenja radničke klase iz formalno demokratskih institucija i njenog otvorenog konfrotiranja sa celokupnim formalnim samoupravnim i političkim sistemom...«

Od subdinskog značaja za radničku klasu je kontinuiran oprez da se »revolucionarni pokret radničke klase za vlastito oslobođenje u celini pravno i politički« ne institucionalizuje, budući da onda pokret ima velike izgleda da se pretvori u poredak, odnosno sistem klasične vlasti manjine nad većinom. Naravno, šanse za ovakve (neželjene) obrte utoliko su veće ukoliko je Partija »iskočila« iz svog autentičnog radničkog i klasnog izvorišta. Logična posledica nalaženja Partije u

Nerpimerenom ambijentu jeste prožimanje elementima klasične institucionalnosti i predstavništva.

Autor dijagnostikuje konfliktnu napetost dijametralno suprotnih smerova gravitacije ekonomskih interesa radničkog saveta i delegacije u organizacijama udruženog rada. Slobodna razmena rada se od ustavnog koncepta slobodnog i interesnog povezivanja samoupravnih subjekata faktički preobrtila u instituciju klasičnog poreskog sistema, nametnutog »s jedne strane poreskim obveznicima (tzv. krosnicima usluga), a s druge strane budžetskim institucijama (tzv. davaocima usluga)«. I sama nauka je u tako neusklađenom sistemu odnosa i društvenih vrednosti do te mere degradirana i gurnuta na sporedan kolosek da prestaje biti ne samo proizvodna snaga rada, već i motivaciona snaga pojedinaca koji se još uvek njom bave.

Kako se moglo očekivati, budući da se autor tim problemom bavi i da ga zaokuplja odranije, obustavi rada – štrajku – posvećena je posebna tematska jedinica. Štrajk treba najzad da dobije u nauci, politici i svakodnevnici odgovarajuće mesto i društvenu kvalifikaciju, a ne da figurira, što je sada slučaj, kao vid političke sramote i blačenja međunarodnog ugleda zemlje od radničke klase – bila bi njegova sažeta poruka.

Na temelju dijagnostičkih konstatacija, Neca Jovanov je predložio niz revitalizujućih mera.

Reafirmaciju »autentičnog radničkog – klasnog pokreta za ostvarivanje samoupravljanja kao specifičnog oblika revolucije u Jugoslaviji«. Zatim, oslobađanje samoupravljanja od svih administrativnih stega putem »ukidanja svih samoupravnih interesnih zajednica, osim onih koje... su rezultat osmišljenje potrebe radnika i građana za njihovim osnivanjem«. Autor predlaže radikalnu redukciju postojećeg pravnog sistema putem ukidanja samoupravnih opštih akata koji ne odgovaraju autentičnim interesima radnika u organizacijama udruženog rada, te ukidanje institucije direktora, žiro-računa osnovnih organizacija udruženog rada i smanjenje obima samoupravnog sporazumevanja i društvenog dogovaranja, koje istovremeno mora da prati smanjenje regulativnog uticaja države, u ekonomskim odnosima naročito. Značajnu revitalizujuću meru Jovanov vidi u ukidanju internog tržišta između osnovnih organizacija udruženog rada unutar iste radne organizacije, kao i napuštanje teze o radniku kao univerzalnom samoupravljajućem. Napuštanje ove, u osnovi neplodne i demagoške teze, treba da prati čitav niz praktičnih mera: ukidanje zbora radnika, smanjenje pitanja o kojima se odlučuje putem referenduma, razgrađivanje radničkog saveta kao klasičnog primera »univerzalne institucije« i prenošenje dela njegovih postojećih kompetencija na poslovodni odbor i stručna tela. U tom kontekstu, neophodno je i redukovanje postojećih prava skupština i izvršnih veća svih društveno-političkih zajednica, uz istovremeno prenošenje tih prava i uticaja na organizaciju udruženog rada u privredi i društvenim delatnostima. Uz prethodnu konstataciju pristaje napor razgradnje opterećujućeg institucionalnog sistema na račun stvaranja operativnih čelija stručnjaka i lica čiji je interes neposredno u pitanju.

U predlogu rešenja autor se zalaže za ukidanje svih delegacija na funkcionalnom i političko – teritorijalnom nivou. Pošto je celokupni izborni sistem komplikovan i razgranat, potrebno ga je pojednostaviti radi razbijanja kriterijuma vrednovanja iz administrativnog socijalizma, koji se u njemu još uvek kriju. Stoga, u izbornom i kandidacionom postupku prava pitanja treba postaviti na pravo mesto. Naime, pitanje da li jedan ili više kandidata na izbornoj listi za delegatsko mesto, treba zameniti pitanjem kako naći više kandidata iste ideološke orijentacije, ali različitih misaonih i akcionih sposobnosti spremnosti da »menjaju postojeće, za sve nas, nezadovoljavajuće stanje«.

Arsenal mera i mogućih rešenja autor je zaokružio primedbama da se preispitivanje celokupnog bankarskog sistema, kao centara otuđene finansijske moći od udruženog rada, postavlja kao urgentna potreba, a da se nauci mora omogućiti da bude glavni činilac oblikovanja, utvrđivanja i planiranja intenziteta i koncepcije razvoja proizvodnih snaga društva.

Još koja dijagnostička ili terapeutska opaska više ili manje, »na težini knjige« ne bi ništa promenila. One su sve ograničene revoltiranim i pomalo svadalačim raspoloženjem. Nastale »u

hodu« i sa »lica mesta«, one su pokazale posmatračku gipkost, reportersku preopširenost i afektivnu selektivnost njihovog autora. Otuda on nije imao dovoljno snaga da strpljivo i nepristrasno čitaoca uvede u sociologiju stvarnih uzroka protivurečnosti socijalističkog samoupravljanja, u koje se ono zaplelo. Bez ove neophodne komponente naučnog objašnjenja postavljenih pitanja, sve što je utvrđivao kao temelj i postavio kao nadgradnju ostavlja utisak čiste i ne preterano maštovite improvizacije. Kako poverovati budućnosti rešenja razgrađivanja radničkog saveta kao klasičnog primera univerzalne institucije, kada taj isti svet osloncem na pozitivne propise – kako jetko primećuje na jednom mestu Branko Horvat – nije ovlašćen da nabavi police za knjige u svojoj biblioteci; da li stvarna demokratija jača kroz ukidanje zbora radnika kao ipak značajnog vida ličnog izjašnjavanja radnika; koje opasnosti kriju za budućnost institucionalni oblici fahmana i zainteresovanih kao njima ravnopravni? I tako dalje... Ako je praksa samoupravljanja naknadno u ponečem i dala za pravo tvrdnjama Nece Jovanova (npr. potreba za ukidanjem žiro-računa osnovnih organizacija, »hod u mestu« delegatskog sistema), onda je to, stiče se utisak, više zbog njegovog frontalnog i površinskog zahvatavanja po skrmi društvenog tkiva.

Šta, onda, predstavlja najveći kvalitet knjige? Najveću njenu vrednost ne čini to što je Neca Jovanov otkrio nešto što do njega niko drugi nije uočio, još manje to što je pokazao hrabrost da »neke stvari nazove pravim imenom«, kako je više puta isticao na usmenoj promociji knjige u Novom Sadu. Bitna vrлина knjige je dosledno, makar i galamdžijsko, upozoravanje na nedopustive promašaje u samoupravnom društvu, od kojih se uporno i neobjašnjivo tvrdoglavo okreću glave. I još nešto. Neca Jovanov je smogao redak minimum ljudskog i naučnog poštenja da otvoreno pokaže koliko zna i kako misli o vremenu u kojem živi i na koje pokušava i da utiče, ne bežeći pri tom ni od direktnog i neprijatnog ukazivanja na to da ono koliko zna i kako dela nije ni dovoljno ni prihvatljivo.

**MILOVAN MITROVIĆ:
JUGOSLOVENSKA PREDRATNA
SOCIOLOGIJA
IICSSO, Beograd, 1982. g.
Piše: Dragan Koković**

Socioloških studija koje se bave problemom jugoslovenskog društva sve je više. Uglavnom su to radovi koji govore o jugoslovenskom društvu u sociologiji, bilo predratnom ili posleratnom. Ali jedna činjenica je приметna i evidentna; radova koji bi pratili problem sociologije u jugoslovenskom društvu zaista je malo, skoro da ih i nemamo. Na prste se mogu izbrojati individualni pokušaji pojedinih autora da u sociološkim ili nekim drugim časopisima osvetle ovaj problem, koji po svojoj kompleksnosti zahteva uporan rad, upućenosti u disciplinu koje su bliske i srodne sociologiji, smisao za procenjivanje i ocenu socioloških nasleđa, ali i senzibilitet za nijansiranje određenih problema u prelomnim trenucima razvoja sociologije.

Milovan Mitrović se prihvatio ovog složenog posla punog zamki i iskušenja koje može doneti traganje za samosvojnim identitetom jedne mlade, i bar kod nas, još uvek protivrečne discipline kakva je sociologija.

Rekao bih da je napisao knjigu koja je davno trebalo da bude napisana. Zašto nije, to je već posebno pitanje i dimenzija jednog evidentnog stanja koje bi takođe trebalo preispitati. Ali to je dilema koja traži poseban osvrt.

Mitrović je pošao od pretpostavke da je zbog zakašnjenja i razvoja, sociologija bila izložena raznovrsnim uticajima sa strane, iz sredina sa razvijenom sociološkom tradicijom. Istraživanja socioloških teorija i njihove istorije kod nas »nisu praćena uporednim proučavanjem našeg sociološkog nasleđa. Ovo nasleđe nije samo podceno, nego se često sasvim nedovoljno i površno poznaje«. Bez kritičkog preispitivanja sociološke tradicije nije moguće – ne samo njeno prevladavanje nego i racionalna selekcija sa strane ističe autor u uvodu za ovu studiju.

Sociologija se konstituisala kao zasebna disciplina, prvenstveno pod uticajem raznovrsnih društvenih potreba koje su oblikovane